

Μέθοδοι προσδιορισμού των ορίων των τοπικών αγορών εργασίας

Άγγελος ΕΥΣΤΡΑΤΟΓΛΟΥ*

1. Εισαγωγή

Το ενδιαφέρον των οικονομολόγων για τη δομή και λειτουργία των τοπικών αγορών εργασίας υπάρχει ήδη από την πρώτη δεκαετία μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Ξεκινώντας από προσπάθειες κατανόησης της μεγάλης διασποράς των πραγματικών μισθών, που παρατηρεί η εμπειρική έρευνα, οδηγούνται στην έννοια των μη ανταγωνιστικών¹ (μη προνομιούχων) ομάδων στην αγορά εργασίας κι' από εκεί στην ύπαρξη επαγγελματικών, βιομηχανικών, γεωγραφικών και άλλων κοινωνικο-οικονομικών εμποδίων στην πλήρη και ελεύθερη κινητικότητα της εργασίας. Το αρχικό ενδιαφέρον όμως των οικονομολόγων εντοπίζεται κυρίως στην ύπαρξη ή έλλειψη κινητικότητας και όχι τόσο στην ύπαρξη χωρικών εμποδίων μέσα στις αγορές εργασίας² (Goldner, 1955:113). Στην παραδοσιακή οικονομική θεώρηση, καθώς η έννοια της αγοράς συνήθως

παραπέμπει σε μία διαδικασία ανταλλαγής, ...η χωροθέτηση της αγοράς και οι γεωγραφικές της διαστάσεις είτε αναφέρονται ασαφώς, είτε θεωρούνται ζητήματα δευτερεύουσας σημασίας (Clark και Gerlter, 1983:175).

Καθώς όμως οι γεωγραφικές διαστάσεις επιβάλλουν στις αγορές εργασίας πρόσθετες κατατμήσεις, συμπληρωματικά με τις κατατμήσεις, που επιβάλλουν η παραγωγική διαδικασία και τα χαρακτηριστικά του εργατικού δυναμικού (Morrison 1990, Ευστράτογλου 1997, Leontariti 1998, κ.α), η αναγκαιότητα οριοθέτησης των αγορών εργασίας κρίνεται ολοένα και πιο απαραίτητη. Οι γεωγραφικές ρυθμίσεις των αγορών εργασίας (Curry 1985) συμπληρώνουν και ενισχύουν την ύπαρξη επαγγελματικών και βιομηχανικών ορίων (συνόρων), που ήδη έχουν εντοπισθεί μέσα στις τοπικές αγορές και διαμορφώνουν επί πλέον εμπόδια στην κινητικότητα των εργαζομένων. Ο

*Άγγελος ΕΥΣΤΡΑΤΟΓΛΟΥ, Δρ. Οικονομικών της Εργασίας, Γενικός Διευθυντής ΕΚΕΠΙΣ

Goldner (1955) αναζητεί τη φύση αυτών των ορίων, τις χωρικές τους διαστάσεις και τη διαμόρφωση των μηχανισμών, που τα καθορίζουν. Καταλήγει δε στο να θεωρεί, ότι ο βασικός μηχανισμός προσδιορισμού των γεωγραφικών ορίων των αγορών εργασίας είναι τόσο απλός, όσο ο προσδιορισμός της τιμής μέσα από την αλληλεπίδραση προσφοράς και ζήτησης.

Ο διαχωρισμός της περιοχής κατοικίας από την περιοχή εργασίας, που υποχρεώνει τους εργαζόμενους να μετακινούνται καθημερινά,³ έχει από καιρό αναγνωρισθεί ως βασικό χαρακτηριστικό των αστικών και βιομηχανικών κοινωνιών με σημαντικές επιδράσεις στις μεταφορές, στον σχεδιασμό των πόλεων και των περιοχών οικονομικής δραστηριότητας αλλά και της κινητικότητας της εργασίας (Smart 1974:241, Clark, Keijpers-Linde 1994). Πριν από τη βιομηχανική επανάσταση, ο τόπος διαμονής, η παραγωγή και η πώληση των αγαθών συνήθως ελάμβαναν χώρα στην ίδια περιοχή και συχνά στο ίδιο κτίριο. Με την έλευση της βιομηχανικής κοινωνίας, η παραγωγή (η εργασία) και ο τόπος διαμονής τείνουν να απομακρύνονται (Vance, 1960:191).

Έτσι, η έννοια των γεωγραφικών διαστάσεων των αγορών εργασίας συνδέεται απόλυτα με τις συνθήκες ανάπτυξης των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών, στις οποίες οι περιοχές κατοικίας και εργασίας τείνουν να διαχωρίζονται⁴ και ο προσδιορισμός των ορίων των αγορών εργασίας αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Κατά καιρούς διάφορες μέθοδοι έχουν χρησιμοποιηθεί, αλλά στην πράξη, ο προσδιορισμός των ορίων των αγορών εργασίας παραμένει εξαιρετικά δυσχερές. Οι μέθοδοι, που έχουν περισσότερο χρησιμοποιηθεί στη διεθνή βιβλιογραφία, βασίζονται στα πρότυπα καθημερινής μετακίνησης από τον τόπο διαμονής στον τόπο εργασίας (κανονικές περιοχές προτίμησης, περιοχές μετακίνησης προς εργασία). Ταυτοχρόνως όμως η απουσία συστηματικών και σταθερών κριτηρίων⁵ προσδιορισμού των ορίων των αγορών εργασίας (Smart, 1975: 255) και τα εγγενή προβλήματα των βασικότερων μεθόδων,

οδηγούν στην ανάπτυξη και υιοθέτηση κι' άλλων μεθόδων, που σχετίζονται με την ύπαρξη διοικητικών ή πολιτικών διαιρέσεων γεωγραφικών περιοχών ή με τη χρησιμοποίηση μεγάλων αστικών περιοχών ως βάση προσδιορισμού των τοπικών αγορών εργασίας.

Η συνοπτική και κριτική παρουσίαση των βασικότερων αυτών μεθόδων που επιχειρείται παρακάτω αποσκοπεί στην ανάδειξη των προβλημάτων που παρουσιάζονται τόσο στη θεωρητική τους θεμελίωση όσο και στην εμπειρική τους επιβεβαίωση.

2. Οι κανονικές περιοχές προτίμησης των εργαζομένων ως βάση προσδιορισμού των ορίων των τοπικών αγορών εργασίας.

Ως κανονική περιοχή προτίμησης⁶ θεωρείται η γεωγραφική περιοχή, στην οποία, ένας μισθωτός είναι διατεθειμένος να εργασθεί, σε μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή (Goldner 1955). Η κανονική περιοχή προτίμησης ερμηνεύει τμήμα των σύνθετων επιλογών του εργαζόμενου ατόμου, το δε σχήμα της μπορεί να είναι κυκλικό, επίμηκες ή ακανόνιστο, αποδίδοντας την ιδιосυγκρασία και τις ιδιαίτερες προτιμήσεις του ατόμου ή υπάρχουσες γεωγραφικές ιδιαιτερότητες. Οι διαφορετικές προτιμήσεις των ατόμων, αθροιζόμενες, διαμορφώνουν αντίστοιχα, κοινές, διαφορετικές ή και αλληλοκαλυπτόμενες περιοχές προτίμησης, σε τέτοιο βαθμό, ώστε τα σύνορα των αγορών εργασίας να αποτελούν συνάρτηση των κανονικών περιοχών προτίμησης (πόσο μακριά είναι πρόθυμοι να ταξιδέψουν προκειμένου να εργασθούν), σε συνδυασμό με τα φυσικά όρια των αντίστοιχων περιοχών.

Οι κανονικές περιοχές προτίμησης και ως εκ τούτου και τα όρια (ως ένα βαθμό) των αγορών εργασίας επηρεάζονται από μία σειρά παράγοντες. Τέτοιοι παράγοντες μπορεί να θεωρηθούν:

Πρώτον, οι διάφορες καταστάσεις συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό. Αυτές έχουν ως αποτέλεσμα την ύπαρξη διαφορετικών κανονικών περιοχών προτίμησης για διαφορετικές

κατηγορίες εργαζομένων, π.χ διαφορετικές κανονικές περιοχές προτίμησης έχουν οι μόνιμα εργαζόμενοι και διαφορετικές οι περιστασιακά ή εποχικά εργαζόμενοι.

Δεύτερον, οι κυκλικές διακυμάνσεις της οικονομίας (Gerard 1958, Hunter 1969, Robinson 1970, κ.α). Σε περιόδους πλήρους απασχόλησης οι κανονικές περιοχές προτίμησης τείνουν να συρρικνώνονται με δύο κυρίως τρόπους. Ο πρώτος σχετίζεται με το γεγονός ότι, όσο περισσότερες διαθέσιμες θέσεις εργασίας υπάρχουν, τόσο μεγαλύτερες θα είναι οι προσδοκίες του εργαζόμενου να εξασφαλίσει εργασία κοντά στον τόπο της διαμονής του. Ο δεύτερος, με το γεγονός ότι η επέκταση των βιομηχανικών (και άλλων) δραστηριοτήτων θα έχει ως επακόλουθο την άνοδο των μισθών, η οποία, σε συνδυασμό με την ύπαρξη πολλών ευκαιριών απασχόλησης, παρακινεί ελάχιστα ή καθόλου τους εργαζόμενους να διευρύνουν τις περιοχές προτίμησης (Goldner, 1955:122). Ετσι, αναμένεται ότι σε φυσιολογικά επίπεδα μισθών, οι κανονικές περιοχές προτίμησης θα είναι μικρότερες. Αντίθετα, σε περιόδους ύφεσης της οικονομίας και ύπαρξης ανεργίας οι δύο παραπάνω διαδικασίες θα λειτουργούν προς την αντίθετη κατεύθυνση και θα οδηγούν στη διεύρυνση των κανονικών περιοχών προτίμησης.

Τρίτον, τα προσωπικά χαρακτηριστικά των εργαζομένων (φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση). Είναι γενικά παραδεκτό ότι οι γυναίκες, συγκριτικά με τους άνδρες, διανύουν καθημερινά μικρότερες αποστάσεις προκειμένου να μεταβούν στο χώρο εργασίας (Erickson 1977, Madden 1981, Pearson και Walsh, 1983, Nielsen 1991, Hanson και Pratt 1992 κ.α). Γενικά, οι γυναίκες έχουν μικρότερες κανονικές περιοχές προτίμησης, για λόγους, που σχετίζονται τόσο με παράγοντες, που αφορούν στο χώρο εργασίας, όσο και στο χώρο κατοικίας.⁷ Παρόμοιες συμπεριφορές παρατηρούνται και ανάμεσα στα ηλικιωμένα και στα άτομα με αυξημένες οικογενειακές υποχρεώσεις.

Τέταρτον, το είδος και τα χαρακτηριστικά του επαγγέλματος των

εργαζομένων. Εμπειρικές έρευνες (Adnett 1989, Campbell και Duffy 1992, κ.α), έχουν επιβεβαιώσει ότι οι κανονικές περιοχές προτίμησης διευρύνονται όσο το επαγγελματικό επίπεδο των εργαζομένων "ανεβαίνει". Η επιβεβαίωση αυτή οδηγεί στη διαμόρφωση της βάσης των "τοπικών" επαγγελματικών αγορών εργασίας.⁸

Πέμπτον, τα μέσα και οι τρόποι μετακίνησης. Η ύπαρξη σύγχρονου και αποτελεσματικού δικτύου μεταφοράς των εργαζομένων, αναμένεται να επιδρά θετικά στη διαμόρφωση διευρυμένων κανονικών περιοχών προτίμησης των εργαζομένων. Προς την ίδια κατεύθυνση αναμένεται να επιδρούν η διαθεσιμότητα ιδιόκτητων μέσων μεταφοράς καθώς και η ύπαρξη διευρυμένων οδικών δικτύων.

Έκτον, οι όροι λειτουργίας του συνδικαλιστικού κινήματος. Οι επιδράσεις των συνδικάτων στη διαμόρφωση των κανονικών περιοχών προτίμησης⁹ των εργαζομένων επιτυγχάνονται με άμεσο ή έμμεσο τρόπο είτε μέσα από την καθιέρωση υψηλότερης αμοιβής για εργασία σε απομακρυσμένες περιοχές, είτε μέσα από την καθιέρωση εμποδίων εισόδου σε συγκεκριμένες εργασίες ή επαγγέλματα ατόμων που κατοικούν σε άλλες γεωγραφικές περιοχές.

Εκτός όμως από τις προαναφερόμενες και χαρακτηριζόμενες ως συστηματικές επιδράσεις στο εύρος και στην έκταση των κανονικών περιοχών προτίμησης, μία άλλη σειρά μη συστηματικών παραγόντων, όπως οι ιδιαίτερα υψηλές αμοιβές, το υψηλό κοινωνικό "status" των εργασιών, οι υπάρχουσες ή μη ευκαιρίες εξέλιξης κ.α, αναμένεται να επιδράσουν στην διαμόρφωση των κανονικών περιοχών προτίμησης.

2.1. Χωρική ασυμβατότητα και συνέπειές της στην αγορά εργασίας.

Ως χωρική συμβατότητα, στην παρούσα ανάλυση, θεωρείται η κατάσταση εκείνη, στην οποία η συνάθροιση του ζητούμενου από τις επιχειρήσεις εργατικού δυναμικού στη συγκεκριμένη

αγορά εργασίας δεν υπερβαίνει το διαμορφούμενο στην αγορά περίγραμμα (profile) των κανονικών περιοχών προτίμησης. Με άλλα λόγια, η συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή διαθέτει το απαραίτητο εργατικό δυναμικό, που απαιτεί η παραγωγική διαδικασία και δεν χρειάζεται να αναζητήσει δυναμικό έξω από αυτήν.

Η έλλειψη συμβατότητας ανάμεσα στην προσφορά και στη ζήτηση εργασίας, με δεδομένη την ύπαρξη και λειτουργία των κανονικών περιοχών προτίμησης, επιφέρει συνέπειες, οι οποίες συνοπτικά αναφέρονται παρακάτω: Ως πρώτη θεωρείται η ανάγκη προσαρμογής των μισθών στα επίπεδα εκείνα, που είναι απαραίτητα, προκειμένου να διευρυνθούν (ή συρρικνωθούν) οι περιοχές προτίμησης πέρα από τα όρια των κανονικών.¹⁰

Μία δεύτερη συνέπεια συνδέεται με το γεγονός ότι τα όρια των αγορών εργασίας που προσδιορίζονται μέσα από τη συνάθροιση των κανονικών περιοχών προτίμησης δεν είναι φυσικά αλλά προκύπτουν μέσα από τις υποκειμενικές κρίσεις των εργαζομένων. Τούτο έχει ως αποτέλεσμα οι παράγοντες που επιδρούν τις κρίσεις αυτές να επιδρούν και στα όρια των αγορών. Εάν υποθέσουμε δε, ότι μερικές περιοχές προτίμησης θα καλύπτονται όλες τις υφιστάμενες περιοχές, συνάγεται το συμπέρασμα ότι το πραγματικό όριο, πέραν του οποίου οι εργαζόμενοι δεν θα αναζητήσουν εργασία, (ή με άλλα λόγια ο εργαζόμενος είναι πρόθυμος να εργασθεί οπουδήποτε), δεν υφίσταται.¹¹ Έτσι, μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα όρια των αγορών εργασίας είναι εν πολλοίς αυθαίρετα, ευέλικτα και μεταβαλλόμενα, ανάλογα με το χρόνο και την οικονομική συγκυρία.

Μία τρίτη συνέπεια συνίσταται στο ότι μία απλή άθροιση του εργατικού δυναμικού μίας "αυθαίρετα" προσδιορισμένης αγοράς εργασίας, μπορεί να οδηγήσει σε εσφαλμένα συμπεράσματα, σχετικά με τη διαθεσιμότητα του εργατικού δυναμικού.

Γίνεται λοιπόν φανερό, ότι οι κανονικές περιοχές προτίμησης,

ως μέθοδος προσδιορισμού των ορίων των αγορών εργασίας, παρουσιάζουν περισσότερο θεωρητικό παρά εμπειρικό ενδιαφέρον. Η χρησιμότητα τους όμως έγκειται στο ότι διευκρινίζουν και αποσαφηνίζουν βασικές λειτουργίες και φαινόμενα των αγορών εργασίας, ώστε μπορεί να ειπωθεί, ότι αποτελούν το προίμιο της διαμόρφωσης περισσότερο εμπειρικά προσανατολισμένων και εφαρμόσιμων μεθόδων.

3. Οι Περιοχές Μετακίνησης προς την Εργασία ως βάση προσδιορισμού των ορίων των τοπικών αγορών εργασίας.

Οι περιοχές μετακίνησης προς την εργασία (ΠΜΠΕ) (travel to-work areas) θεωρούνται από παλαιότερους συγγραφείς (Gerard 1958, Vance 1960, Hunter 1969, Goodman 1970, Smart 1974, Ball 1980, Coombes και Green 1985, Green και Coombes 1985) αλλά και νεώτερους (Green και Owen 1990, Hanson και Pratt 1992, Coombes 1998, Casado Diaz 2000, Dewhurst και McCann 2002), ως η καταλληλότερη βάση προσδιορισμού των ορίων των αγορών εργασίας. Η υιοθέτηση των ΠΜΠΕ, ως βάσης προσδιορισμού των χωρικών διαστάσεων των αγορών εργασίας είναι συνδεδεμένη με την προσπάθεια απλούστευσης μίας ιδιαίτερα πολύπλοκης κατάστασης, ενώ ταυτόχρονα συγκεντρώνει την προσοχή στο σκέλος της προσφοράς εργασίας.

Ως ΠΜΠΕ θεωρείται η γεωγραφική περιοχή που προκύπτει μέσα από την επεξεργασία των προτύπων μετακίνησης των εργαζομένων από τον τόπο διαμονής προς τον τόπο εργασίας. Οι ΠΜΠΕ προκύπτουν από τη χρήση στατιστικών δεδομένων των απογραφών πληθυσμού και την υιοθέτηση μιας μεθοδολογίας, η οποία αποσκοπεί να δημιουργήσει ένα σύνολο γεωγραφικών περιοχών, εντός των οποίων η πλειονότητα των θέσεων εργασίας καταλαμβάνεται από κατοίκους της περιοχής και οι πλειονότητα των κατοίκων της περιοχής εργάζεται μέσα στην περιοχή.

Απώτερος στόχος της μεθόδου αυτής είναι ο προσδιορισμός

λειτουργικών ορίων των τοπικών αγορών εργασίας. Αποσκοπεί με άλλα λόγια να προσδιορίσει γεωγραφικές περιοχές, εντός των οποίων η ύπαρξη οικονομικών δραστηριοτήτων διαμορφώνει τις προϋποθέσεις μίας σχετικής αυτάρκειας, ως προς τη διαδικασία της προσφοράς και ζήτησης εργασίας.

Με βάση τις παραπάνω διαπιστώσεις επιχειρείται μία σύντομη παρουσίαση των βασικών μεθόδων που χρησιμοποιούν τις (ΠΜΠΕ) ως βάση προσδιορισμού των ορίων των τοπικών αγορών εργασίας.

3.1. Η μέθοδος των Smart και Goodman

Η σημαντικότερη από τις μεθόδους αυτές περιγράφεται αναλυτικά στην εργασία του Smart (1974). Στόχος του Smart είναι ο διαχωρισμός ολόκληρης της Μ. Βρετανίας σε διαδοχικές, εφαιπόμενες αγορές εργασίας. Προς τούτο, ο Smart δανείζεται από τον Goodman (1970) την έννοια της "αυτάρκειας" (self-sufficiency) μίας γεωγραφικής περιοχής, η οποία προσδιορίζεται μέσα από τον υπολογισμό δύο βασικών μεγεθών της καθημερινής μετακίνησης προς την εργασία και οδηγείται στον προσδιορισμό της τοπικής αγοράς εργασίας. Τα βασικά αυτά μεγέθη είναι: Πρώτον, το ποσοστό του διαμένοντος στην περιοχή εργαζόμενου πληθυσμού, ο οποίος εργάζεται τοπικά, και το ποσοστό των καθημερινά εργαζομένων, που είναι κάτοικοι της περιοχής ή, με άλλα, λόγια η πλειονότητα των θέσεων εργασίας στη συγκεκριμένη περιοχή πρέπει να καταλαμβάνεται από κατοίκους της περιοχής (αυτάρκεια της ζήτησης) και η πλειοψηφία των εργαζομένων κατοίκων να εργάζεται μέσα στην συγκεκριμένη περιοχή, (αυτάρκεια της προσφοράς) και δεύτερον, οι σχέσεις μετακίνησης (των εργαζομένων) της περιοχής με άλλες περιοχές.

Ο Goodman (1970:184), θεωρεί ότι για να επιτευχθεί ένας λειτουργικός προσδιορισμός της τοπικής αγοράς εργασίας, πρέπει να ισχύουν δύο βασικές προϋποθέσεις: Η πρώτη αναφέρεται στον εντοπισμό μίας χωρικά περιγραφόμενης

περιοχής, της οποίας τα όρια σπανίως διασχίζονται από την καθημερινή μετακίνηση προς την εργασία και η δεύτερη στην ύπαρξη ενός υψηλού βαθμού μετακίνησης μέσα στη περιοχή, που διαμορφώνει τους όρους μίας εσωτερικής ενοποίησης και ολοκλήρωσης.¹²

Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθούν πρώτον, ότι οι ΠΜΠΕ και τα προσδιοριζόμενα από αυτές όρια των τοπικών αγορών εργασίας υπόκεινται σε διαχρονικές αλλαγές, οφειλόμενες όχι μόνο στις αλλαγές της κοινωνικο-οικονομικής δομής των περιοχών, αλλά και στις αλλαγές του οικονομικού κλίματος,¹³ και δεύτερον, ότι οι περιοχές, που προκύπτουν από την ανάλυση που περιγράφηκε, δεν αποτελούν απαραίτητα ομοιογενείς ενότητες και αντιπροσωπεύουν ένα μέσο όρο των πρότυπων μετακίνησης διαφορετικών κοινωνικών, επαγγελματικών και φυλετικών ομάδων. Σημαντικές διαφορές υπάρχουν ανάμεσα σε μεγάλες και μικρές περιοχές μετακίνησης προς την εργασία αλλά και τούτο κρίνεται αναπόφευκτο, λόγω της συγκεκριμένης κατανομής του πληθυσμού, της απασχόλησης, αλλά και της ύπαρξης του αυθαίρετου κριτηρίου της αυτάρκειας.

3.2. Εναλλακτικές χρήσεις των Περιοχών Μετακίνησης προς Εργασία.

Σημαντικός αριθμός ερευνητών (Lever 1980, Bauman, Fischer και Schubert 1983, Coombes, Green και Owen 1988, κ.α), χρησιμοποιεί τις ΠΜΠΕ προκειμένου να προσδιορισθούν τα όρια των τοπικών αγορών εργασίας. Στόχος των προσπαθειών αυτών είναι ο προσδιορισμός λειτουργικών ορίων των αγορών εργασίας, που να λαμβάνουν υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές και γεωγραφικές ιδιαιτερότητες των περιοχών.

Ο Lever (1980) χρησιμοποιεί τις ροές μετακίνησης των εργαζομένων, που προκύπτουν μέσα από στοιχεία της απογραφής πληθυσμού και με τη βοήθεια πέντε βασικών κριτηρίων¹⁴ διακρίνει τη χώρα σε 301 τοπικές αγορές εργασίας. Στόχος του Lever υπήρξε η κάλυψη ολόκληρης της επικράτειας

από μη αλληλοκαλυπτόμενες, αλλά ταυτοχρόνως ικανοποιητικού μεγέθους (έκτασης) τοπικές αγορές εργασίας. Όσες περιοχές πληρούσαν τα πέντε κριτήρια αυτόματα εθεωρούντο αυτόρκες τοπικές αγορές εργασίας. Όπου το επίπεδο αυτόρκειας δεν εξασφαλιζόταν, λόγω της προς τα έσω ή έξω αυξημένης μετακίνησης, οι περιοχές συγχωνεύονταν με συγκεκριμένη διαδικασία, μέχρις ότου προσεγγίσουν το κριτήριο, χωρίς όμως η έκτασή τους να ξεπερνά ένα συγκεκριμένο όριο.

Οι Bauman, Fischer και Schubert (1983) θεωρούν ότι ο προσδιορισμός των ορίων των αγορών εργασίας μπορεί να ειδωθεί ως ένα πρόβλημα διαχωρισμού λειτουργικών, μη ιεραρχημένων περιοχών, όπου η μήτρα των αλληλεπιδράσεων εξειδικεύεται ως ένα ζεύγος καθημερινών ροών μετακίνησης προς την εργασία. Η λύση του προβλήματος αυτού οδηγεί σ' ένα διαχωρισμό λειτουργικών αγορών εργασίας, οι οποίες καλύπτουν ολόκληρη την ερευνώμενη περιοχή, με τέτοιο τρόπο, ώστε η κάθε βασική χωρική μονάδα (π.χ. τοπική αγορά εργασίας) ανήκει μόνο σε μία περιοχή, ενώ οι συνιστώσες την περιοχή βασικές χωρικές μονάδες συνθέτουν μία χωρικά συνεχή περιοχή.¹⁵ Υιοθετώντας μία μεθοδολογία, η οποία ούτε προϋποθέτει συμμετρία ανάμεσα στις βασικές χωρικές μονάδες ούτε απαιτεί εκ των προτέρων υποθέσεις ιεραρχικής ταξινόμησης οι συγγραφείς, χρησιμοποιώντας στατιστικά δεδομένα από διάφορες πηγές (κυρίως όμως στοιχεία απογραφών πληθυσμού), διαιρούν την Αυστρία, πεδίο της εμπειρικής τους επιβεβαίωσης, σε 98 μη αλληλοκαλυπτόμενες, λειτουργικές περιοχές αγορών εργασίας. Βεβαίως, η διαδικασία διαχωρισμού και προσδιορισμού λειτουργικών αγορών εργασίας, αναμφίβολα ασκεί σημαντική επίδραση στις εκάστοτε αναλυόμενες παραμέτρους, ώστε να μην επιτρέπεται να αγνοηθούν πιθανές επιδράσεις της επιλογής της συγκεκριμένης κλίμακας ανάλυσης.

Τέλος οι Coombes, Green και Owen (1988) χρησιμοποιούν τις ΠΜΠΕ για να ερμηνεύσουν τις διαφορές ανάμεσα στις τοπικές αγορές εργασίας διαφορετικών κοινωνικών ομάδων.

Στηριζόμενοι στην παραδοχή ότι, διαφορετικές υπο-ομάδες του πληθυσμού έχουν διαφορετικές τοπικές αγορές εργασίας, γεγονός που οφείλεται στα διαφορετικά πρότυπα μετακίνησης, τα οποία με τη σειρά τους αντανakλούν διαφορές στη χωροθέτηση των βιομηχανιών, σε διαφορετικά πρότυπα αναζήτησης εργασίας και επιλογής κατοικίας, επιχειρούν να εντοπίσουν τα όρια των τοπικών αγορών εργασίας τεσσάρων ξεχωριστών ομάδων του εργατικού δυναμικού: των ανειδίκευτων χειρωνακτών εργαζομένων, των ειδικευμένων χειρωνακτών εργαζομένων, των εργαζομένων σε χαμηλά μη χειρωνακτικά επαγγέλματα και των εργαζομένων σε διευθυντικά και υψηλής ειδίκευσης επαγγέλματα. Βασικό εργαλείο στην διαχωρισμό των κοινωνικών υπο-ομάδων είναι το επίπεδο των δεξιοτήτων και η διάκριση των χειρωνακτών /μη χειρωνακτών. Η χρησιμοποιούμενη μεθοδολογία δεν οδηγεί στον καθορισμό σταθερών ορίων για τις τοπικές αγορές εργασίας των ομάδων αυτών καθώς ο πρωταρχικός της στόχος παραμένει ο εντοπισμός των διαφορετικών προτύπων συμπεριφοράς των κοινωνικών αυτών ομάδων στην αγορά εργασίας.

3.3. Χρησιμότητα και προβλήματα εφαρμογής της μεθόδου.

Η μέθοδος των ΠΜΠΕ έχει εφαρμοσθεί, με μικρές παραλλαγές, σε μία σειρά από χώρες όπως η Μ. Βρετανία, οι ΗΠΑ (Berry και Gillard 1977), η Ισπανία (Casado Diaz 2000), η Ολλανδία (Van Der Laan 1991), η Γαλλία και η Γερμανία (Eurostat 1992), η Ιταλία (Bellacico 1992), η Αυστρία (Bauman, Fischer και Schubert 1983) κ.α.

Η μέθοδος είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στη Μ. Βρετανία,¹⁶ όπου οι ΠΜΠΕ είναι σχετικά αυτόρκες, εσωτερικά συνοχής περιοχές αγορών εργασίας, οι οποίες καλύπτουν όλη τη χώρα. Παρέχουν τη γεωγραφική βάση μέτρησης της ανεργίας σε τοπικό επίπεδο, αλλά η βασική τους σημασία προέρχεται κυρίως από τη χρήση τους ως χωρικών ενοτήτων σχεδιασμού και εφαρμογής πολιτικών σε περιφερειακή βάση (Coombes και Green, 1985:213).

Η χρησιμότητα όμως των ΠΜΠΕ δεν περιορίζεται μόνο στον προσδιορισμό των περιοχών για άσκηση πολιτικών, αλλά διευρύνεται σε μία σειρά από χρήσεις, οι σημαντικότερες των οποίων είναι: Πρώτον, οι ΠΜΠΕ χρησιμοποιούνται ως μονάδα παρουσίασης των στατιστικών δεδομένων αλλά και συλλογής σειράς πληροφοριών σχετικά με την ανεργία. Τα ποσοστά ανεργίας σε τοπικό επίπεδο υπήρξαν ανέκαθεν καθοριστικά¹⁷ στον προσδιορισμό των περιοχών, που λαμβάνουν οικονομική ενίσχυση (Smart 1974, North East Regional Research Laboratory 1997). Δεύτερον, αποτελούν τη βάση προσδιορισμού των περιοχών σχεδιασμού των πολιτικών απασχόλησης. Τρίτον, αποτελούν ειδικότερα τη βάση προσδιορισμού πολιτικών (επιδοτήσεις, κίνητρα, ενισχύσεις, κ.α) σχετικών με την εγκατάσταση και ενίσχυση βιομηχανικών μονάδων (Danson 2002). Τέταρτον, οι ΠΜΠΕ και οι τοπικές αγορές εργασίας, που προκύπτουν από τη χρήση τους, έχουν χρησιμοποιηθεί ως βασική θεώρηση στην αναδιάρθρωση και αναδιοργάνωση του τοπικού κράτους και των τοπικών θεσμών.

Ωστόσο η εφαρμογή της μεθόδου προϋποθέτει ταυτοχρόνως και την επίλυση σειράς προβλημάτων, που συνδέονται με την υιοθέτηση των κατάλληλων υποθέσεων και των απαραίτητων εννοιολογικών προσδιορισμών, με την προσαρμογή της μεθοδολογίας στα δεδομένα της των περιοχών, στις οποίες θα εφαρμοσθεί και με την ύπαρξη των απαιτούμενων στατιστικών δεδομένων. Η αρκετά διαδεδομένη όμως εφαρμογή της μεθόδου έχει εμπλουτίσει τη διεθνή βιβλιογραφία με τρόπους επίλυσης των σχετικών προβλημάτων (Coombes 2000), έτσι ώστε να μπορεί να υποστηριχθεί η εκτίμηση ότι τα όποια προβλήματα μπορεί να αντιμετωπισθούν. Ταυτοχρόνως οι διαρκείς εξελίξεις στο πεδίο των ηλεκτρονικών υπολογιστών επιτρέπει την ευχερέστερη χρήση μεγάλου όγκου στατιστικών δεδομένων που απαιτεί η εφαρμογή της μεθόδου.

4. Η μέθοδος των τυπικών πολεοδομικών συγκροτημάτων.

Όπως επισημάνθηκε στην εισαγωγή του άρθρου, ο ασαφής και απροσδιόριστος χαρακτήρας των αγορών εργασίας έχει οδηγήσει πολλούς ερευνητές στην αποφυγή ανάληψης προσπάθειών προσδιορισμού των τοπικών αγορών εργασίας και στην υιοθέτηση άλλων μεθόδων. Μία τέτοια μέθοδος, ιδιαίτερα διαδεδομένη ΗΠΑ (Easton και King 2000), συνίσταται στον προσδιορισμό των ορίων των τοπικών αγορών εργασίας μέσα από την αναφορά σε μεγάλες πόλεις,¹⁸ των οποίων ο χαρακτήρας ως συγκοινωνιακών κόμβων, τις μεταφέρει στο κέντρο ενός μεγάλου πλέγματος καθημερινών μετακινήσεων.

Η πιο επεξεργασμένη εφαρμογή της μεθόδου, έγκειται στον προσδιορισμό των "τυπικών πολεοδομικών συγκροτημάτων για στατιστική χρήση" (Standard Metropolitan Statistical Areas-SMSAs). Τέτοια θεωρούνται τα πολεοδομικά συγκροτήματα, τα οποία περιλαμβάνουν μία κεντρική πόλη και τα περίχωρα της και ικανοποιούν ταυτοχρόνως δύο βασικά κριτήρια. Πρώτον, ότι το 15% των κατοίκων άλλων περιοχών εργάζονται στην (συγκεκριμένη) περιοχή και δεύτερον, ότι το 25% των εργαζομένων εκτός περιοχής κατοικεί στην (συγκεκριμένη) περιοχή. Αν και διαφορετικά κριτήρια μπορεί να χρησιμοποιηθούν (τηλεφωνικοί ή ταχυδρομικοί κώδικες), τα με τον τρόπο αυτό προσδιοριζόμενα "τυπικά πολεοδομικά συγκροτήματα" βρίσκονται πλησιέστερα στην έννοια των αγορών εργασίας.¹⁹

Οι υποστηρικτές της ανάλυσης των φαινομένων των αγορών εργασίας μέσα από τη χρήση των τυπικών πολεοδομικών συγκροτημάτων, στηρίζουν την επιλογή τους στον ισχυρισμό του Oppenheimer (1970) ότιοι αγορές εργασίας είναι τοπικού χαρακτήρα... Τα τυπικά πολεοδομικά συγκροτήματα, ως τοπικές αγορές εργασίας, παρέχουν θεωρητικά πλεονεκτήματα μέσα από τον πλούτο πληροφοριών που εμφανίζουν, σε σύγκριση με τα συνολικά δεδομένα των εθνικών αγορών εργασίας (Lorence,

1992:135), ως διακριτές δε και ξεχωριστές αγορές εργασίας παρουσιάζουν συγκεκριμένα πλεονεκτήματα και έναντι των κλαδικών αγορών.

Πολλοί συγγραφείς θεωρούν ότι τα τυπικά πολεοδομικά συγκροτήματα, ως τοπικές αγορές εργασίας, αποτελούν το πλέον ενδεδειγμένο επίπεδο γεωγραφικής συνάθροισης για την ανάλυση των φαινομένων της αγοράς εργασίας (Abrahamsen και Sigelman 1987:590), αλλά και ειδικότερα της κατά φύλο σύνθεσης της κλαδικής απασχόλησης και της συγκέντρωσης των επαγγελματιών (Jones και Rosenfeld 1989:667, Lorence 1992:134).

Αν και η μέθοδος παρουσιάζει κάποια πλεονεκτήματα, εγείρει και σειρά προβλημάτων, σχετιζόμενων τόσο με την αδυναμία διάκρισης των αστικών από τις αγροτικές περιοχές, όσο και με την εμφανή τάση να αντιμετωπισθούν μεγάλες αστικές ενότητες ως μία περιοχή, χαρακτηριζόμενη από την ύπαρξη ενός σαφώς διακριτού κέντρου από τα περίχωρα. Αλλά η ύπαρξη του κέντρου, δεν είναι πάντα εύκολο να προσδιορίζεται, τουλάχιστον σε όρους μετακίνησης προς την εργασία, τόσο σε περιπτώσεις μεμονωμένων αστικών περιοχών όσο και σε περιπτώσεις ενοτήτων αστικών περιοχών.

5. Η μέθοδος της χρησιμοποίησης των διοικητικών ορίων.

Η χρησιμοποίηση των διοικητικών ορίων, ως μεθόδου προσδιορισμού των ορίων των αγορών εργασίας, είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη, τόσο στη περιφερειακή όσο και στην τοπική ανάλυση, καθώς προσδιορίζει σαφή γεωγραφικά όρια και συνήθως συνδυάζεται με την ύπαρξη και διαθεσιμότητα στατιστικών δεδομένων. Οι διοικητικές δομές αποτελούν βασικό χαρακτηριστικό στη συλλογή των στατιστικών στοιχείων, στην παροχή συγκεκριμένων υπηρεσιών, στη διαμόρφωση και συγκέντρωση κοινών συμφερόντων, έτσι ώστε τα συγκεκριμένα γεωγραφικά τους όρια να υιοθετούνται ως βάση προσδιορισμού

των αγορών εργασίας (Pearson, 1982:7). Κάθε χώρα διαιρείται σε περιφέρειες και μικρότερες γεωγραφικές ενότητες για πολιτικούς και δικαιοδικούς λόγους. Οι υποδιαιρέσεις αυτές προκύπτουν από διαδικασίες ιστορικού ή οικονομικού χαρακτήρα. Αν και για μερικές χώρες οι διαδικασίες αυτές ενδεχομένως να είναι κοινές, οι προκύπτουσες εσωτερικές διαιρέσεις δεν είναι ομοιογενείς, σε όρους γεωγραφικής κάλυψης (μεγέθους), πληθυσμού, οικονομικού χαρακτήρα ή άλλων κριτηρίων.

Ο συμβατικός αυτός ορισμός μίας τοπικής αγοράς εργασίας εξαρτάται ως προς την ουσιαστική του αποτελεσματικότητα, από το επίπεδο γεωγραφικής ενότητας αναφοράς. Μία περιοχή μπορεί να θεωρηθεί ως γεωγραφικά ενιαία, υπό την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχουν σημαντικές συγκεντρώσεις οικονομικής δραστηριότητας στις όμορες περιοχές, που προσελκύουν εργατικό δυναμικό με κατοικία στην περιοχή αναφοράς καθώς επίσης οι οικονομικές δραστηριότητες της περιοχής αναφοράς δεν προσελκύουν μεγάλο τμήμα του εργατικού δυναμικού από άλλες περιοχές (Δεδουσόπουλος, 1994:23). Σε περιοχές με μεγάλα ποσοστά αγροτικής απασχόλησης και χαμηλούς δείκτες μισθωτής εργασίας, η τοπική αγορά εργασίας περιορίζεται σε αστικά κέντρα και πολεοδομικά συγκροτήματα. Όσο δε μεγαλύτερα είναι τα αστικά κέντρα τόσο μεγαλύτερες οι δυσκολίες και τα εμπόδια στην οριοθέτηση των τοπικών αγορών εργασίας.

Το βασικό μειονέκτημα της μεθόδου αυτής εντοπίζεται στο γεγονός ότι τα διοικητικώς προσδιορισμένα γεωγραφικά όρια δεν συμπίπτουν με τα λειτουργικά όρια των αγορών εργασίας. Ο προσδιορισμός τους, ενδεχομένως να έχει χαμηλή λειτουργικά αξιοπιστία, συγκρινόμενη με αυτή, που προκύπτει από χρήση των προτύπων μετακίνησης προς την εργασία, ενώ το ίδιο αμφισβητήσιμη, ενδέχεται να είναι και η όποια εμπειρική ομοιογένεια αναφορικά με τα επαγγέλματα και τις δεξιότητες των κατοίκων, αλλά και τη ζήτηση για συγκεκριμένες μορφές εργασίας. Οι γεωγραφικές κατατμήσεις των αγορών

εργασίας, ως ένα βαθμό, οφείλονται στο γεγονός, ότι το τοπικό πολιτικό σύστημα αποτελεί τη βασική χωρική μονάδα, με βάση την οποία οι δείκτες των κοινωνικών αναγκών καταγράφονται, παρακολουθούνται και τα σχετικά κονδύλια κατανέμονται.

Η αγνόηση των λειτουργικών αυτών ορίων μπορεί να επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις²⁰ στην αξιοπιστία των εκτιμωμένων παραμέτρων (Isserman, Taylor, Gerking και Scubert, 1986:544). Λειτουργικά όρια ή με άλλα λόγια λειτουργικές περιοχές συνήθως προτιμώνται σε θεωρητικό επίπεδο, αν και υπάρχουν σημαντικές ασάφειες της έννοιας αυτής, στην προσπάθεια διαμόρφωσης υποδειγμάτων για εμπειρική χρήση.

Παρόλα αυτά, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, τα διοικητικά όρια θα μπορούσαν να αποβούν χρήσιμα και να συμβάλλουν στην καταγραφή της μεγάλης ετερογένειας των δραστηριοτήτων και πιο συγκεκριμένα, των δραστηριοτήτων των ομάδων με χαμηλές δεξιότητες και εν γένει των πιο προβληματικών ομάδων, που τείνουν να εγκλωβίζονται σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές.

6. Διαπιστώσεις και συμπεράσματα.

Η αναγκαιότητα του προσδιορισμού των ορίων των αγορών εργασίας διαρκώς διευρύνεται, όσο διευρύνεται η ποικιλία και η πολυμορφία των εμφανιζόμενων, μέσα από τις διαδικασίες αναδιάρθρωσης, αγορών εργασίας. Στις μεθόδους που έχουν εμφανισθεί τις τελευταίες δεκαετίες στη διεθνή βιβλιογραφία αυτές που βασίζονται στην καθημερινή μετακίνηση από τον τόπο κατοικίας στον τόπο εργασίας φαίνεται να εμφανίζουν συγκριτικά πλεονεκτήματα. Η σύνδεση κατοικίας - εργασίας, στο βαθμό που εμπλέκεται στην προσπάθεια προσδιορισμού των ορίων των τοπικών αγορών εργασίας, κρίνεται σκόπιμο να επεκταθεί και να αποτελέσει τον αναλυτικό πυρήνα των μελετών των τοπικών αγορών εργασίας (Hanson και Pratt, 1992:375).

Είτοι οι ΠΜΠΕ, παρά τα επί μέρους προβλήματα που εμφανίζουν, φαίνεται να παρέχουν μια ικανοποιητική απάντηση σε

ζητήματα που άπτονται τόσο του λειτουργικού χαρακτήρα των προσδιοριζόμενων γεωγραφικών ενότητων (περιοχών) όσο και άλλων θεμάτων που συνδέονται με την επιλογή της κατάλληλης κλίμακας ανάλυσης των φαινομένων της αγοράς εργασίας. Και τούτο γιατί είναι σε γενικές γραμμές αποδεκτό ότι η ανάλυση της αγοράς εργασίας πρέπει να λαμβάνει χώρα σε πολλαπλές γεωγραφικές κλίμακες, που συνδέονται άμεσα με τα προς ανάλυση ζητήματα.

Ταυτοχρόνως ο προσδιορισμός των ορίων των τοπικών αγορών εργασίας, συνιστά εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα για τις ερευνητικές προσπάθειες των σχετικών φαινομένων και, σε πολλές περιπτώσεις, προσδιορίζει τον αριθμό και το μέγεθος των προς μελέτη παραμέτρων. Ειδικότερα οι ΠΜΠΕ και οι τοπικές αγορές εργασίας, που προκύπτουν απ' αυτές, παρέχουν ικανοποιητικό πλαίσιο ανάλυσης τόσο των δομών των αγορών εργασίας σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, όσο και άλλων παραγόντων, όπως η κινητικότητα της εργασίας εντός και εκτός των ορίων των αγορών, η ανάπτυξη δικτύων πληροφόρησης καθώς και κοινωνικών θεμάτων, τα οποία αναφέρονται στις σχέσεις του χώρου κατοικίας και του χώρου εργασίας.

Σημειώσεις

¹ Η έννοια των μη ανταγωνιστικών ομάδων στην αγορά εργασίας εμφανίζεται στην οικονομική σκέψη από τον 19ο αιώνα, στις εργασίες των Mill (1848) και Cairnes (1874).

² Από το μεγάλο αριθμό μελετών της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου γίνεται αναφορά σ' αυτές των Myers και MacLaurin (1943), Reynolds (1951), Kerr (1954) και Palmer (1954) καθώς και κάνουν σαφή ή επιμέρους αναφορά στην ύπαρξη και στους όρους λειτουργίας των τοπικών αγορών εργασίας.

³ Η Lieberman (1944) σε μία από τις θεμελιώδεις εργασίες στο ζήτημα της μετακίνησης προς την εργασία διακρίνει τη μετακίνηση σ' ένα χωρικό και ένα κοινωνικό - οικονομικό μέρος. Το χωρικό μέρος περιλαμβάνει τα ζητήματα της φυσικής

δομής και του αστικού περιβάλλοντος, τα οποία υποχρεώνουν τους εργαζόμενους να μετακινούνται καθημερινά. Το κοινωνικο-οικονομικό μέρος περιλαμβάνει ένα αριθμό μη χωρικών παραγόντων όπως η σημασία της μετακίνησης των εργαζομένων στη λειτουργία των βιομηχανικών και εμπορικών μονάδων, η διεύρυνση των αγορών εργασίας και η ακολουθούμενη αύξηση της ζήτησης εργασίας, η διευκόλυνση της επέκτασης και αναδιοργάνωσης των βιομηχανιών μέσα από την ευρεία κινητικότητα του εργατικού δυναμικού κ.α.

⁴ Τούτο πρακτικά σημαίνει ότι ένα μεγάλο τμήμα των εργαζομένων αφιερώνει σημαντικό μέρος του χρόνου του στην καθημερινή μετακίνηση προς την εργασία. Η τελευταία συνεπάγεται κόστος, το οποίο είναι συνάρτηση της απόστασης κατοικίας - εργασίας και άλλων παραγόντων, έτσι ώστε βραχυχρόνια, η αναζήτηση εργασίας θεωρείται ότι λαμβάνει χώρα μέσα στα όρια που προσδιορίζει η καθημερινή μετακίνηση, ενώ μακροχρόνια, η αναζήτηση εργασίας μπορεί να λαμβάνει χώρα και σε διαφορετικές περιοχές, μέσα από την αλλαγή του τόπου κατοικίας. Ο Chesire (1979), έχει περιγράψει τις δύο αυτές μορφές κινητικότητας της εργασίας, ως συνεχή και ασυνεχή κινητικότητα αντίστοιχα.

⁵ Η απουσία αυτή οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό, στον ασαφή και ετερογενή χαρακτήρα των μετακινήσεων των εργαζομένων. Οι χώροι εργασίας, προς τους οποίους οι εργαζόμενοι μετακινούνται καθημερινά, δεν αντιπροσωπεύουν την ιδανική προτίμηση, ειδικά όταν υπάρχουν (και συνήθως υπάρχουν), ατέλειες στην αγορά εργασίας αφειλόμενες κυρίως στην έλλειψη πληροφόρησης.

⁶ Η έννοια της "κανονικής περιοχής" είναι συνδεδεμένη με το κύριο (κανονικό) επάγγελμα του εργαζόμενου, το οποίο σχετίζεται με τον φυσιολογικά εμφανιζόμενο μισθό στην αγορά εργασίας, υπό ομαλές (κανονικές) συνθήκες.

⁷ Η εμπειρική επιβεβαίωση του γεγονότος για την Ελλάδα, παρουσιάζεται στη μελέτη των Δεδουσόπουλου και Φωτεινοπούλου (1992), όπου στην ανάλυση της τοπικής αγοράς εργασίας της Ν. Ιωνίας, οι γυναίκες φαίνεται να αναζητούν εργασία με εύκολη πρόσβαση στον τόπο κατοικίας.

⁸ Αναφορικά με το ζήτημα αυτό τρεις μεγάλες επαγγελματικές κατηγορίες εντοπίζονται στη διεθνή βιβλιογραφία. Για τα απόλυτα εξειδικευμένα επιστημονικά επαγγέλματα, τα όρια των αγορών εργασίας μπορεί να είναι εθνικά ή υπερεθνικά. Για μία μεγαλύτερη κατηγορία, όπου η κινητικότητα και η αλλαγή του τόπου κατοικίας ενδεχομένως δεν αποτελούν εμπόδιο, τα όρια των αγορών εργασίας είναι μεγάλες γεωγραφικές περιοχές (περιφέρειες, πολιτείες). Για τη πλειονότητα των επαγγελματιών όμως, τα όρια των αγορών εργασίας είναι τοπικά. Η έννοια του τοπικού συνδέεται άμεσα με τις κανονικές περιοχές προτίμησης των εργαζομένων στα διάφορα επαγγέλματα.

⁹ Η ιδιαιτερότητα και η πολυπλοκότητα του ζητήματος των επιδράσεων των συνδικάτων στη διαμόρφωση των ορίων των αγορών (και των υπο-αγορών) εργασίας συζητείται στον Kerr (1954).

¹⁰ Η προσαρμογή των μισθών επηρεάζεται από την οικονομική φάση (άνθηση ή ύφεση), τη δομή της ζήτησης (μεγάλες ή μικρές επιχειρήσεις), αλλά και το μέγεθος των γεωγραφικών περιοχών (μεγάλα ή μικρά αστικά κέντρα, κωμοπόλεις κ.λ.π.). Έτσι, σε μικρές και μεσαίες πόλεις, η ζήτηση εργατικού δυναμικού από τις επιχειρήσεις, σε κανονικές περιόδους, δεν δημιουργεί όρους χωρικής ασυμβατότητας (δεν οδηγεί στη διεύρυνση των κανονικών περιοχών προτίμησης μέσα από την αύξηση των μισθών) κι έτσι παρατηρείται μικρή διασπορά των μισθών, σε αντίθεση με τις μεγάλες πόλεις, όπου συνήθως, η ύπαρξη ασυμβατότητας ανάμεσα στη ζήτηση (πολλές φορές ειδικευμένου) εργατικού δυναμικού και στην προσφορά, οδηγεί στη διεύρυνση των κανονικών περιοχών προτίμησης, μέσα από την αύξηση των μισθών και τη διαμόρφωση σημαντικών μισθολογικών ανισοτήτων.

¹¹ Ο Goodman (1970: 179) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι...η αγορά εργασίας είναι ένας όρος, που συχνά χρησιμοποιείται χαλαρά και υποδηλώνει μία ενότητα, ανύπαρκτη στην πράξη... ενώ ο Archibald (1970) ισχυρίζεται ότι δεν είναι εντελώς ξεκάθαρο τι είναι στην πραγματικότητα μία μικρο-αγορά εργασίας.

¹² Σύμφωνα πάντα με τον Smart (1974), μία τοπική αγορά εργασίας θεωρείται "αυτάρκτης", όταν το 75% του διαμένοντος στην περιοχή εργαζόμενου πληθυσμού εργάζεται τοπικά και όταν το 75% των εργαζομένων στην περιοχή είναι κάτοικοι της

περιοχής. Η επιλογή του 75% είναι προφανώς αυθαίρετη, αλλά υιοθετήθηκε ως γενικό κριτήριο αυτάρκειας, μίας ανεξάρτητης τοπικής αγοράς εργασίας, με βάση το σκεπτικό ότι βρίσκεται ακριβώς στη μέση του ορίου, το οποίο θα προσδιόριζε την πλήρη αυτάρκεια (100%), και του ορίου του (50%), το οποίο λογικά φαίνεται απαραίτητο, προκειμένου να προσδιορισθεί μία περιοχή, σε όρους αγοράς εργασίας.

¹³ Για τις αλλαγές αυτές που έχουν λάβει χώρα κατά καιρούς στη Μ. Βρετανία ο ενδιαφερόμενος, μεταξύ άλλων, μπορεί να ανατρέξει στους Coombes και Green (1985), Green και Coombes (1985).

¹⁴ Τα κριτήρια αυτά ήταν: Πρώτον, τουλάχιστον το 70% όλων των εργαζομένων κατοίκων της αγοράς εργασίας να εργάζονται σ' αυτήν. Δεύτερον, τουλάχιστον το 70% όλων των εργαζομένων μέσα στην αγορά εργασίας, να διαμένουν σ' αυτήν. Τρίτον, ο διαμένων πληθυσμός της αγοράς εργασίας να ξεπερνά τις 10.000 άτομα το 1971. Τέταρτον, η γεωγραφική έκταση της τοπικής αγοράς εργασίας να υπερβαίνει τα 20.660 εκτάρια και πέμπτον, η πυκνότητα του πληθυσμού θα πρέπει να υπερβαίνει τα 2,4 άτομα ανά εκτάριο.

¹⁵ Γίνεται φανερό, ότι προκειμένου να προσδιορισθούν με επάρκεια λειτουργικές περιοχές, δύο βασικά αλληλεπιδρώντα προβλήματα πρέπει να επιλυθούν. Το πρόβλημα της κλίμακας και το πρόβλημα της συνάθροισης.

¹⁶ Οι ΠΜΠΕ στην Μ. Βρετανία έχουν μία μακρά ιστορία. Ήδη από τη δεκαετία του 1950 το Υπουργείο Εργασίας χρησιμοποιώντας στοιχεία της απογραφής πληθυσμού προσδιορίζει ένα αριθμό περιοχών, οι οποίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως "προοίμιο" των ΠΜΠΕ. Πιο συστηματικά όμως, υιοθετώντας συγκεκριμένη μεθοδολογία για τον προσδιορισμό τους οι πρώτες 380 ΠΜΠΕ προκύπτουν κατά τη δεκαετία του 1970. Ακολούθως μειώνονται σε 322 το 1984 (στοιχεία της απογραφής του 1981) και σε 297 το 1998 (στοιχεία της απογραφής του 1991). Βασικό αίτιο της συνεχούς μείωσης του αριθμού τους θεωρείται η μεταβολή των προτύπων μετακίνησης του πληθυσμού και πιο συγκεκριμένα η μεγέθυνση της απόστασης την οποία διανύουν οι εργαζόμενοι στην καθημερινή τους μετακίνηση από τον τόπο διαμονής στον τόπο εργασίας (Coombes 1998).

¹⁷ Η ύπαρξη του κριτηρίου αυτού δεν αποκλείει την εφαρμογή άλλων κριτηρίων. Ως τέτοια κατά καιρούς έχουν χρησιμοποιηθεί ο υψηλός ρυθμός μετανάστευσης, το χαμηλό κατά κεφαλήν προϊόν της περιοχής, η δομή της απασχόλησης ειδικά όταν αυτή στηρίζεται σε μία ή λίγες βιομηχανικές μονάδες, στον προσδιορισμό των περιοχών που λαμβάνουν οικονομική ενίσχυση.

¹⁸ Το κέντρο της πόλεως, λόγω κυρίως της πυκνότητας της απασχόλησης, χρησιμοποιείται ευρέως ως σημείο αναφοράς στην ανάλυση των χωρικών δομών και στην ανάπτυξη υποδειγμάτων που μελετούν τις σχέσεις ανάμεσα στις διαδικασίες εγκατάστασης του χώρου εργασίας, του χώρου κατοικίας καθώς και των μεθόδων αναζήτησης εργασίας.

¹⁹ Για αναλυτικότερη περιγραφή της μεθόδου ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ανατρέξει στο Dickinson (1964), ενώ μία ενδιαφέρουσα προσπάθεια εφαρμογής των "τυπικών πολεοδομικών συγκροτημάτων για στατιστική χρήση" στη Μ. Βρετανία επιχειρείται από τους Hall κ.α (1973).

²⁰ Για μία σύντομη αναφορά στις επιπτώσεις αυτές βλπ: Openshaw (1977) και στους Bauman Fischer και Schubert (1983).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abrahamson M, Sigelman L, (1987): Occupational sex segregation in metropolitan areas. *American Sociological Review*, (52): 588-597.

Adnett N, (1989): Labour market policy. Longman, London and New York.

Archibald G, (1970): The structure for excess demand of labour. in: Phelps E, (ed): *Micro Economic Foundation of Employment and Inflation theory*. New York, Norton.

Ball R. M, (1980): The use and definition of Travel-to-Work Areas in Great Britain: Some Problems. *Regional Studies*, (14): 125-139.

Bauman J, Fischer M, Schubert U, (1983): A multi regional labour supply model for Austria. The effects of different Regionalisation in multiregional labour market modeling. Papers of the Regional Science Association, (52): 53-83.

Bellacicco A.,(1992): Local Labour Markets identification: A unified point of view. Labour, (6):(3):127-149.

Berry B.J.L, Gillard Q.,(1977): The changing shape of Metropolitan America:

Commuting patterns, urban fields and decentralisation processes. Ballinger, New York.

Cairnes J., (1874): Some leading principles of political economy. London, McMillan.

Campell M., Duffy K., (eds), (1992): Local Labour Markets: Problems and Policies. Longman, Great Britain.

Casado Díaz J.,(2000): Local Labour Market Areas in Spain: A Case Study. Regional Studies, (34):(9):843-856

Cheshire P, (1979): Inner areas as spatial labour markets: a critique of the Inner area studies. Urban Studies, (16):29-43.

Clark G, Gertler M, (1983): Local Labour Markets: Theories and policies in the U.S.A during the 1970s. Professional Geographer, (35): 274-285.

Clark W, Keijpers-Linde M, (1994): Commuting in restructuring urban regions. Urban Studies, (31):465-483.

Coombes M.,(1998): 1991 – based travel to work areas. Office for National Statistics, London. (2000): Defining locality boundaries with synthetic data. Environmental and Planning A.,(32): 1499-1518.

Coombes M., Green A.,E., (1985): New areas for old: a comparison of the 1978 and 1984 Travel-to-Work areas. Area, (17): 213-219.

Coombes M., Green A.E, Owen D.W, (1988): Substantive issues

in the definition of Localities: Evidence from Sub-Group Local Labour Market Areas in the West Midlands. Regional Studies, (22):303-318.

Curry L.,(1985): Inefficiencies in the Geographical Operation of labour markets. Regional Studies, (19):203-215.

Δεδουσόπουλος Α., (1994): Διερεύνηση των αναγκών τεχνικής-επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης σε τοπικό επίπεδο. Αθήνα, ΤΕΔΚΝΑ, Π.Ε.Τ.Α. Δεδουσόπουλος Α., Φωτεινοπούλου Κ., (1992): Ερευνες της τοπικής αγοράς στην Ν. Ιωνία και στην Καλαμάτα. Αθήνα.

Dickinson R., (1964): City and Region. Gower, London.

Dewhurst J., McCann R.,(2002): A Comparison of Measures of Industrial

Specialization for Travel -to – Work Areas in Great Britain, 1981-1997. Regional Studies, (36):(5):541-551.

Ευστράτογλου Α.,(1997): Επαγγελματική κατάρτιση και δομές των αγορών εργασίας. Η περίπτωση της Θεσσαλίας. Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο. (1998): Εννοιολογικός προσδιορισμός των τοπικών αγορών εργασίας. Τόπος, (15):25-65.

Easton T., King M.,(2000): Differences in Wage Levels Among Metropolitan Areas: Less Educated Workers in the United States. Regional Studies, (34):(1):21-27.

Erickson J.A., (1977): An analysis of the journey to work for women. Social Problems, (24):428-435.

Gerard R., (1958): Commuting and the labour market area. Journal of Regional Science, (1):124-130

Goldner W., (1955): Spatial and locational aspects of metropolitan labour markets. The American Economic Review, (45):113-128

Goodman J.F.B.,(1970): The definition and analysis of local labour markets: some empirical problems. British Journal of Industrial Relations, 179-198

- Green A., Goombes M., (1985): Local unemployment rates: Statistical sensitivities And policy implications. *Regional Studies*, (19): 268-273.
- Green A., Owen D.W., (1990): The development of a classification of travel to work areas. *Progress in Planning* (34):1-92. Pergamon Press.
- Hall P., Gracey H., Drewett R., Thomaw R., (1973): The containment of Urban England, 1945-1970. London, Allen & Unwin.
- Hanson S., Pratt G., (1992): Dynamic dependencies: A geographical investigation of local labour markets. *Economic Geography*, (68):373-405.
- Hunter L.C., (1969): Planning and the labour market. in: Orr S.C., Cullinsworth J, (eds): *Regional and urban studies*. George Allen and Unwin, Glasgow.
- Isserman A., Taylor C., Gerking S., Schubert U., (1986): Regional Labour Market Analysis. in: Nijkamp P, (ed): *Handbook of Regional and Urban Economics*. Elsevier Science Publishers BV.
- Jones J.A., Rosenfeld R., (1989): Women's occupations and local labour markets: 1950-1980. *Social Forces*, (67):666-692.
- Kerr C., (1954): The Balkanization of the labour markets. in: Bakke W, (ed), *Labour Mobility and Economic Opportunity*. New York.
- Leontariti M., (1998): Segmented Labour Markets: Theory and Evidence. *Journal of Economic Survey*, (12):1):63-101.
- Lever W.F., (1980): The operation of Local Labour Markets in Great Britain, *Papers of the Regional Science Association*, (44): 37-55.
- Liepmann K, (1944): *The journey to work*. New York.
- Lorence J., (1992): Service sector growth and the metropolitan occupation sex segregation. *Work and Occupations*, (19):128-156.
- Madden J.F., (1981): Why women work closer to home? *Urban Studies*, (18):181-194.
- Myers C., Maclaurin W.R., (1943): *The movement of factory workers*. New York,
- Mill J.S., (1848): *Principles of political economy with some of their application to social Philosophy*.
- Morrison P., (1990): Segmentation theory applied to local, regional and spatial labour markets. *Progress in Human Geography*, (14):488-528.
- Nielsen L.D., (1991): Flexibility, Gender and Local Labour Markets. Some examples from Denmark. *International Journal of Urban and Regional Research*, (15):42-54.
- North East Regional Research Laboratory, (1997): Review of travel to work areas and small area unemployment rates. *Labour Market Trends*, (105):1):9-12.
- Openshaw S., (1977): Optimal zoning system for spatial interaction models. *Environmental and Planning A*, (9): 169-184.
- Oppenheimer V.K, (1970): *The female labour force in United States*. Berkeley, University of California Press.
- Palmer G.L., (1954): *Labour mobility in six cities*. New York
- Pearson R, (1982): *Local labour market planning in Europe*. Institute of Manpower Studies and Commission of the European Community. Brussels.
- Pearson R., Walsh K., (1983): *How to analyze your Local Labour Market*. Institute of Manpower Studies, Gower.
- Peck J, (1989): Reconceptualizing the local labour market: space, segmentation and the state. *Progress in Human Geography*, (13): 42-61.
- Reynolds L.G., (1951): *The structure of the labour markets*. New York, Myers

Robinson D.,(1970): Local Labour Markets and wage structures. London, Gower Press.

Smart M.W., (1974): Labour market areas. Uses and definition. Progress in Planning, (2):239-351.

Van Der Laan L.,(1991): Spatial Labour Markets in the Netherlands. Eburon, Delf.

Vance J., (1960): Labor-shed, employment field and dynamic analysis in Urban geography. Economic Geography, (36):189-220.